

Zsoldos Ildikó

TRIANON KÖVETKEZMÉNYEI VÉCSEY LÁSZLÓ UNGSZENNAI URADALMÁBAN

Báró Vécsey László (1866–1924) a 20. század elejétől birtokolta a Szatmár megyei sárközi és az Ung megyei szennai uradalmat.¹ A trianoni békében rögzített területrendezés értelmében előbbi Romániához, utóbbi Csehszlovákiához került. Mivel a családi birtokközpontot a sárközi kastély jelentette, Vécsey László Romániát választotta állandó lakhelyül, felvéve a román állampolgárságot. Az 1. világháborút követően mind Romániában, mind Csehszlovákiában agrárreform vette kezdetét, melyek a földmagántulajdont nem tisztelő rendelkezésekben nyertek kifejezést, mindkét országban megindítva a magyarság térvésztesési folyamatát.

Mivel az utazási lehetőségekre a vámprocedúrán, valamint a magas útiköltségeken kívül az útlevelkiadás mechanizmusa is erősen korlátozó hatást gyakorolt, Vécsey báró csak ritkán járt szennai uradalmában. Uradalmi intézője Ungszennán 1919 tavaszától Görgy Gábor volt, aki jelentéseiben rendszeresen tájékoztatta őt a gazdaságban történetekről. Kiss Lajos segédtsízt is a szennai uradalom alkalmazottjaként tevékenykedett. A Csehszlovákiába szakadt birtokok jogi kérdéseiben a sárközi uradalom titkáráként foglalkoztatott dr. Székely Eduárd, a gazdasági jellegűekben Pethő György jószágigazgató munkájára is igényt tartott Vécsey László. A megváltozott viszonyok között egyfajta támaszt jelentett számára sógora, gróf Sztáray Sándor, akinek nagymihályi uradalma Ungszenna közelében feküdt.²

Az árvíz által állandóan veszélyeztetett, kb. 2400 kataszteri holdat kitevő szennai uradalom fő profilját az istállózó állattenyésztés adta. Az állatállomány szarvasmarhákból, sertésekből és lovakból állt. 1921 ősztől feles juhászattal is próbálkoztak. A szántókon búzát, árpat, zabot, lóherét, kukoricát, burgonyát termeltek. Az árvizes időszakok jelentős terméskiesést eredményeztek. A termények egy része értékesítésre került, de a jövedelmet elsősorban a jószágeladások jelentették.

¹ Báró Vécsey László karrierútjához, dualizmus kori gazdálkodásának értékeléséhez, világháborús szerepvállalásaihoz lásd Zsoldos Ildikó: A két Vécsey. Századok, 2013. 3. sz. 747–782.; Zsoldos Ildikó: „A mi háborúnk igazságos...” A szatmári Vécseyek és az első világháború. Századok, 2015. 5. sz. 1261–1268.

² Sztáray Sándor (1862–1948) 1898-ban vette feleségül Vécsey László testvérét, Paulinát (1871–1931). A dualizmus kori családi korrespondenciából az derül ki, hogy Vécsey Lászlónak és feleségül, örökölt birtokának irányításával sem foglalkozó öccsének, Vécsey Miklósnak a gazdasági ügyletei nem tekinthetők sikeresnek. A világháborút megelőzően jelentős összegű hitelek felvételére került sor. Vécsey Magdolna véleménye 1917-ben, az édesanyjuk halála utáni hagyatéki tárgyaláskor az volt, hogy sem László, sem Miklós nem alkalmas „a legkisebb mértékben sem” vagyonkezelésre. Az ilyen jellegű feladatok ellátására a családban a legmegfelelőbb személynek sógorukat, Sztáray Sándort tekintették.

Gazdasági nehézségek az 1. világháború után

Az 1. világháború utáni nehéz gazdasági helyzetben a vagyoadó, a hadinyereség-adó, valamint a vagyondézsma lerovása elviselhetetlen teherrel nehezedett a szennai uradalom tulajdonosára is. Ezek a restriktív rendelkezések részét képezték azoknak az intézkedéseknek, melyek a csehszlovák államépítés során a gazdasági alapok megteremtését, illetve a gazdasági konszolidációt célozták. Az említett adókat elrendelő törvényeket már 1920 folyamán megalkották, de a birtokosok részére a kiértécsítés annak konkrét összegéről csak 1922-ben történt meg. Vécsey László a nagykaposi adókiadó bizottság határozatát 1922 májusában kapta meg. Ez ellen fellebbezett. A fellebbezési procedúrából persze az ügy lebonyolításával megbízott ügyvédek jelentősen profitáltak. A hadinyereség-adó első részletének kifizetése 3 évre visszamenőleg 1923 májusában lett aktuális, a vagyondézsmaé még később.³ Természetesen az uradalom is próbált spekulálni, a fizetnivalót minél alacsonyabb összegre szorítani. Halogatták például a birtokra még az Osztrák–Magyar Banktól felvett 300 000 korona hitel kifizetését, hiszen ez teherként szerepelt a jövedelemmel szemben.

Tanulságos a szennai uradalomra a főszolgabírói hivatal által 1921 őszén kivetett 427 métermázsas gabonakontingens beszolgáltatásának ügyintézési menete is. Kérelmezték a terménybeszolgáltatástól való mentesülést arra való hivatkozással, hogy az uradalom nem rendelkezik terményfelesleggel, de a kérelmet elutasították és minden be nem szolgáltatott métermázsas után 1000 Kč bírságot helyeztek kilátásba. Ekkor a Legfelsőbb Közigazgatási Bírósághoz fellebbeztek. Vécseyt rendkívüli módon nyugtalanította a kontingens-ügy. Miután hónapokig nem érkezett válasz, Görgey Gábor Kaposra, a járási székhelyre utazott informálódni. Kaposon Pozsonyba irányították, ahol a hivatalnokok azt javasolták, hogy csak egy befolyásos ügyvéddel kezdjen neki a pozsonyi adóhatósággal történő alkudozáshoz. Ilyen befolyásos ügyvédként

³ A vagyondézsma megállapításához a birtokosnak be kellett vallania az 1914. évi és az 1919. évi vagyonértéket. A kettő közötti különbség képezte a vagyonszaporulatot. A több rátában fizetendő vagyondézsma 524 675 csehszlovák koronában (szokolban) állapította meg az illetékes hatóság. Ebből 1924 januárjáig 60 000 csehszlovák korona (a továbbiakban Kč) lett kifizetve, 1925 áprilisáig még 10 000 Kč. A kivetett összeg éveken át fellebbezés alatt állt. 27 213 Kč elengedésére került sor. 1925 áprilisában még 427 462 Kč tartozása volt az uradalomnak vagyondézsma-kötelezettségét illetően, de a fellebbezés ebben az időpontban is be volt nyújtva.

A vagyoadó megállapításának alapját az 1919. évi vagyonérték képezte, mértéke 5–30 százalékban lett meghatározva. 1924 januárjáig jövedelem és vagyoadóként 45 000 Kč-t, hadinyereség-adóként 22 000 Kč-t fizetett ki Vécsey László. Arhivele Naționale Direcția Județeană Cluj (a továbbiakban ANDJC) 452 Fondul familial Vécsey (a továbbiakban 452) Nr. inv. 217 Aurel Vécsey Corespondentă 1896–1913 (a továbbiakban Nr. inv. 217) Görgey Gábor jelentése Vécsey Lászlóhoz. Ungszenna, 1924. január 27., Uo. Görgey Gábor jelentése Sztáray Mihályhoz. Ungszenna, 1925. április 14.

ajánlották dr. Pogány Gézát, aki vállalta a megbízást. „Természetesen kenés nélkül a dolog nem megy”⁴ – írta később az uradalmi intéző Vécsey bárónak.

Két napon át tartó tárgyalás után megegyeztek a referenssel, hogy minden elengedett métermázsá után 30 Kč kártérítést fizet a szennai uradalom. Arról azonban még nem nyilatkozott a referens, hogy mekkora az elengedett terménymennyiség. Dr. Pogány tanácsára Görgey 1922. május 7-én hazautazott,⁵ az ügyvédre bízva a további alkufolyamatot. Május 13-án postai úton érkezett Ungszennára az ügyvédi értesítés, hogy a kirótt 427 métermázsányi gabonát 216 métermázsára redukálták, amiből 70 métermázsá azonnali szállítását rendelték el, a maradék 146 métermázsát pedig az új termésből kell teljesíteni. Mindezek ellenére a következő hónapban bírósági végzés érkezett, mely a 427 métermázsá termék beszolgáltatására nyolc napi határidőt adott, és ennek nem teljesítése esetén 427 000 Kč bírságot irányzott elő. Ekkor Görgey ismét Pozsonyba utazott és az illetékes hivatalnokokkal megállapodott abban, hogy 15 000 Kč megfizetése ellenében eltekintenek a kirótt gabonakontingens beszolgáltatásától. Megkapta a hivatalos elismervényt arról, hogy a szennai uradalom a 427 métermázsá terményt teljesen beszolgáltatta.⁶

Nehézségeket okozott az állatállomány értékesítésében, hogy a trianoni határhúzás következményeként a szennai uradalom addigi piackörzetétől részben el lett szakítva. Görgey Gábor 1920. december 19-i jelentésében arról számolt be, hogy a tenyészbikák iránt nem érdeklődnek. Ennek okát egyrészt abban látta, hogy a parasztemberek nevelnek maguknak, ugyanis a hatóságok nem törődnek azzal, hogy ezek megfelelnek-e tenyésztési célokra. Másrészt pedig azzal, hogy azok a zempléni, szabolcsi és beregi területek, amelyek a dualizmus idején a szennai uradalomból vásároltak bikát, „most el vannak zárva”.⁷

A magyar gulya fenntartásának vagy feloszlításának kérdése 1924-ben került napirendre, miután az irreálisan magas összegekre rúgó adóterhek fizetésének megkezdése, valamint a földbirtokreform kivitelezési fázisainak megindítása a szennai uradalmat is veszteségesse tette. Az ezt megelőző években azonban előfordult, hogy a tenyészet fenntartásához szükséges törzsbikát csak Vécsey József Aurél magyarországi csegöldi uradalmából tudták biztosítani.⁸ A rokontenyésztés elkerülése, a vérfrissítés miatt kellett a trianoni határhúzás következtében rendkívül körülményessé vált átszállítást megszervezni. Elsőként mindkét országban be kellett szerezni a hatósági engedélyeket. Ezt követően Csegöldről egy megbízható ember kíséretében a záhonyi állomásig vonattal szállították az állatot, ott kivagonírozták és a hídon, a demarkációs

⁴ Uo. Görgey Gábor jelentése Vécsey Lászlóhoz. Ungszenna, 1922. május 14.

⁵ Görgey Gábor útiköltsége és 4 napi pozsonyi tartózkodása 1200 Kč-ba került Vécsey bárónak.

⁶ ANDJC 452 Nr. inv. 217 Görgey Gábor jelentése Vécsey Lászlóhoz. Ungszenna, 1922. július 2.

⁷ Uo. Görgey Gábor jelentése Vécsey Lászlóhoz. Ungszenna, 1920. december 19.

⁸ Az egyházi pályán tevékenykedő Vécsey József Aurél (1883–1958) csegöldi uradalmának ügyeit is bátyja, Vécsey László irányította főképp Sárközről.

vonalon áthajtották. Innen már a szennai uradalom alkalmazottja hajtotta Ungszennára. Görgeynek azonban arra az esetre is gondolnia kellett a bika-szállítás megszervezésekor, ha ő nem kapná meg időben a táviratot Csegöldről az állat útnak indításáról.⁹ Ekkor a csegöldi kísérőnek Szilágyi Sándor záhonyi főszolgabírónál¹⁰ kellett jelentkeznie, aki vállalta, hogy a herceg Odescalchi uradalomban a szennai kísérő megérkezéséig elhelyezteti a bikát és gondoskodik takarmányozásáról.¹¹

Csehszlovákiában a hospodárski inspektor, azaz a gazdasági felügyelő véleményezte a kérvényt a bika behozatali engedélyének kibocsátására vonatkozóan. Az engedélyt Pozsonyban adták ki. Görgey igyekezett jó kapcsolatot kialakítani a csehszlovák hatalom lokális hivatalnokaival, így a gazdasági felügyelővel is, aki az uradalmi intéző jelentése szerint *„roppant előzékeny derék ember lett, mióta karácsonyra a hizott sertést megküldöttem. Hiába ma azonban a dolgok másként nem mennek, ha nem kenjük azokat. Ennek tulajdonítható az is, hogy bikáink és kanjaink iránt a községek kezdenek élénken érdeklődni.*”¹² Az uradalmi intéző segédtitjével információszerezés és kapcsolatépítés céljából 1923 februárjában részt vett egy ismerkedő bálon Pálócson, amelyet két parcellázó mérnök rendezett.

A lokális hatalom képviselőinek (zsupáni hivatal, főszolgabírói hivatal, járásbírói hivatal) vadásztatását, vadászatokra invitálását szintén Görgey szervezte. Ez nagy körütekintést igényelt részéről, ugyanis le kellett egyeztetnie az időpontokat Vécsey báró vendégeivel, akik igen gyakran vadásztak az uradalomban. Az államhatalom helyi hivatalnokai számára rendezett gesztusvadászatok jelensége a romániai Sárközön is kimutatható.

Vécsey Lászlónak komoly anyagi károkot okozott a magyarországi fizetőeszköz, a korona elértéktelenedése. A báró ugyanis 1918-ban szerződést kötött a Hungária Bankkal a szennai uradalmához tartozó erdő fainak kitermelésére.¹³ A kontraktus a pénzügyi intézet által a faanyagért fizetendő összeget koronában határozta meg. Az impériumváltást követően Csehszlovákia hozzálátott gazdasági alapjainak megteremtéséhez. Először az osztrák–magyar bankokat felülbélyegezték, majd létrehozták saját valutájukat, a csehszlovák koronát, a szokolt. Egy szokol értéke 1919-ben 2 magyar korona, 1920-ban 3 magyar korona, 1921-ben 6 magyar korona volt. A magyar fizetőeszköz romlásának intenzívebbé válásakor Vécsey báró azt a követelést intézte a Hungária Bankhoz, hogy egészítsék ki az 1919-es és 1920-as, magyar koronában lefi-

⁹ A táviratot Widder Andor nagymihályi terménykereskedőnek kellett címezni, aki az üzenetet küldőnccel továbbította Ungszennára, mely településen nagyon rosszul működött a táviráda-forgalom.

¹⁰ Szilágyi Sándor a dualizmus idején az Ung megyei kaposi járás főszolgabírója volt.

¹¹ ANDJC 452 Nr. inv. 217 Görgey Gábor jelentése Vécsey Lászlóhoz. Ungszenna, 1922. február 8.

¹² Uo. Görgey Gábor jelentése Vécsey Lászlóhoz. Ungszenna, 1922. január 15.

¹³ Az erdőterület az 1897-es gazdacímtár adatai szerint 127 kataszteri holdat tett ki. A Magyar Korona Országainak mezőgazdasági statisztikája. II. Gazdacímtár. Budapest, 1897. 306–307.

zetett erdőráták összegét 100 ezer–100 ezer szokollal. A helyzetet az a körülmény is bonyolította, hogy a Hungária Bank átruházta a szennai erdő kitermelésére kötött szerződését Československá drevárska spoločnosť nevű pozsonyi pénzintézetre Vécsey hozzájárulása nélkül. A pozsonyi bank a Hungáriának szokollal fizetett. A Hungária Bank nehezményezte, amiért Vécsey nem 1919-ben jelezte feléjük a szokolban történő fizetés igényét, a báró pedig azt, hogy a nevezett pénzintézet nem kérte ki a pozsonyi banknak történő átruházáshoz az ő írásos beleegyezését.¹⁴

Az erdőértékesítési ráták ügyének permentes rendezéséhez Vécsey László sógora segítségét kérte. Sztáray Sándort, a Hungária Bank igazgatósági tagját, ez kissé kellemtelenül érintette, de szerepet vállalt az egyezkedési procedúrában.¹⁵ 1921 áprilisában a Hungária Bank 150 000 szokolt utalt a szennai uradalomnak a nagymihályi takarékpénztárnál vezetett folyószámlájára.¹⁶

A szociális feszültség megnyilvánulásai az ungszennai uradalomban

A világháború után a gazdaság bénultsága, az ellátás hiányosságai, a drágaság és a feketepiac uzsoraárai szociális feszültséggel jártak. Csehszlovákiában az 1920 tavaszán megtartott parlamenti választások idején a legerősebb politikai formáció a szociáldemokratáké volt, akik kormányalakításra csak a nemzetiszocialistákkal és az agrárpártiakkal együttműködve voltak képesek. A belpolitikai stabilitás megteremtése azonban nem sikerült. A Szociáldemokrata Párt – amelyet belső ellentétek is feszítettek – 1920-as fényes választási győzelme után sokat veszített népszerűségéből, de a későbbiekben is a politikai élet meghatározó tényezője maradt.¹⁷

A szlovákiai területeken erősnek titulálható Szociáldemokrata Párt a szociális feszültségek csökkentésére törekedve határozottan fellépett a mezőgazdasági munkások érdekeinek védelmében. A kollektív szerződés elfogadása céljából kifejtett erőteljes nyomásgyakorlásról a szennai uradalmi intéző is beszámolt. A jelentésében foglaltak szerint gépésze volt az, aki a cselédség körében agitált a kollektív szerződésért. Görgey őt tekintette azon feljelentés készítőjének is, mely megvádolta a szennai intézőt azzal, hogy a kastélyban az emeleten nagy mennyiségű terményt rejteget, a jószággal búzáttet és nem szándékozik vetni: *„...úgy látszik gyanítja hogy újévtől neki is a többek között utilaput szándéksom kötni a talpára, s ezért nemes bosszúból följelentett a szociáldemokrata pártnál /:mivel ez nállunk hatóság:/... tegnapelőtt beállit egy fiakkeren*

¹⁴ ANDJC 452 Nr. inv. 193-A/II. Eszter Vécsey Corespondentä fragmente Dr. Skultéty Viktor ügyvéd levele Vécsey Lászlóhoz. Nagykapos, 1920. december 15.

¹⁵ Uo. Nr. inv. 201/I. Laszlo II. Vécsey Corespondentä (1861–1929) Sztáray Sándor levele Vécsey Lászlóhoz. Michalovce, 1921. február 9., 1921. február 24.

¹⁶ Uo. Nr. inv. 217 Görgey Gábor jelentése Vécsey Lászlóhoz. Ungszenna, 1921. június 5.

¹⁷ Az 1920-as évek csehszlovákiai pártviszonyaihoz lásd Dušan Kováč: Szlovákia története. Pozsony, 2001. (a továbbiakban Kováč, 2001.) 178–187.

két csendőr kíséretében a dicső szociáldemokrata párt titkára és a zsemszki obilni rusztáv igazgatója, kijelentik miszerint ellenem a fent említett följelentések érkeztek, ezért házkutatást és vizsgálatot tartanak.”¹⁸ Az emeleten azonban csak 3 métermázsa terményt találtak, mely az intéző tulajdonát képezte. Az uradalmi intéző évi járandósága – akárcsak a cselédeké – részben pénzben, részben jószágban, részben terményben volt megállapítva. A vizsgálatról jegyzőkönyv készült, amely rögzítette a Görgey elleni vádak valótlanágát.

A Szociáldemokrata Párt nyomásgyakorlására életbe lépő kollektív szerződés a mezőgazdasági munkások nagymértékű béremelését eredményezte, amit a munkaadók elviselhetetlen tehernek tituláltak. A Zemplén megyei¹⁹ gazdatársadalom összefogására Sztáray Sándor vállalkozott. Elnökletével alakult meg Nagymihályon 1920. szeptember 20-án a megye nagybirtokosainak és bérlőinek szövetsége,²⁰ mely határozatot hozott a kollektív szerződés 1920. november 1-i hatállyal történő felmondásáról, továbbá egységesítették a cselédek járandóságát. Ez a korábbi gyakorlatnak megfelelően készpénzből és ún. konvencióból állt.²¹ Döntöttek arról is, hogy a szövetség ellenőrizni fogja a megállapított feltételek betartását, és ezek megszegése esetén szankcionál. Holdanként 50 Kč büntetést helyezett kilátásba nagybirtokos és bérlő számára egyaránt, amit a szövetség pénztárába kellett volna befizetni.²² Természetesen a zempléni gazdák érdekérvényesítési törekvése csak az illetékes hatóságok támogatásának megszerzése esetén számíthatott sikerre.

A gazdaszövetség bizottsági tagjait 1920. október 22-én fogadta a Szociáldemokrata Párt titkársága és a zsupáni hivatal, hogy egyeztessenek a cselédfizetésekről. A zempléni gazdák által elfogadott határozathoz képest a béresek fizetését 600 Kč-ról 1000 Kč-ra, a mesterembereket 1400 Kč -ről 2448 Kč-ra emelték. A kon-

¹⁸ ANDJC 452 Nr. inv. 195 Eszter Vécsey Corespondentä (a továbbiakban: Nr. inv. 195) Görgey Gábor jelentése Vécsey Lászlóhoz. Ungszenna, 1920. augusztus 12.

¹⁹ A dualizmus kori Magyarországon az Ungszennát is magába foglaló nagykaposi járás Ung megyéhez tartozott. Csehszlovákia megalakulásakor módosították a közigazgatási beosztást, minek következtében Zemplén megyéhez került.

²⁰ Görgey Gábort a Gazdaszövetség választmányi tagjává választották.

²¹ A béresek és igások fizetése évi 600 Kč készpénzből és konvencióként: 14 métermázsa termény, 1200 négyszögöl föld, 100 négyszögöl kenderföld, 1 db tehéntartás vagy naponta 2 liter tej, 1 db sertés és egy évi szaporulatának nyári legeltetése, szabad tüzelő. Béresgazdának és magtárosnak a béres járandóságán felül évi 200 Kč készpénz, 600 négyszögöl föld, 100 kg termény.

A számadó kondásoké és a számadó gulyásoké a béresekével azonos, de a számadó kondás jogosult 50 anyakoca után 1 anyakocát és annak szaporulatait tartani. Számadó gulyás jogosult 1 db gulyabeli tehén tartására.

A kerülők járandósága a béresekével azonos.

A kerékgyártók és kovácsok fizetése évi 1400 Kč készpénzből és konvencióként: 16 métermázsa termény, 1600 négyszögöl föld, 12 úrméter tűzifa, 1 db tehéntartás vagy naponta 2 liter tej.

²² ANDJC 452 Nr. inv. 195 Görgey Gábor jelentése Vécsey Lászlóhoz. Ungszenna, 1920. szeptember 26.

vencióban nem történtek változások, azt a hatalom képviselői is jóváhagyták.²³ A tűzifa járandóság tekintetében azonban a kollektív szerződés pontosabban fogalmazott, a cselédek számára 8 métermázsza kemény hasábot rögzített.²⁴ 1921 nyarán az aratás idején újabb fizetésemelési követelésekről számolt be Görgey Gábor Vécsey bárónak, ami azt bizonyítja, hogy az előbbieken ismertetett megállapodás csak egy ideig enyhítette a szociális feszültséget.

A szennai uradalom 1920. október 1-jén 19 cselédet bocsátott el, elsősorban a konvencióhiányra való hivatkozással. A Szociáldemokrata Párt arra ösztökölte a munkásokat, hogy ne vegyék tudomásul a felmondást. Görgey tartott attól, hogy az elbocsátottak milyen magatartást fognak tanúsítani, de végül nem került sor éles összetűzésre. Az 1921-es év cselédlétszáma a szennai uradalomban 36 volt. Közülük kilencen úgy szegődtek el, hogy a konvencióhiányt figyelembe véve a cséplésig nem tartanak igényt a konvencióra, helyette annak maximális áron történő megfizetésével megelégednek. Az uradalmi intéző még négy béres felfogadását tartotta szükségesnek a teljes cselédlétszám eléréséhez.²⁵

A Zemplén megyei Gazdaszövetség az 1921. január 27-én tartott közgyűlésén foglalkozott a gazdák számára nagy terhet jelentő munkásbiztosítási díjak folyamatos emelésének problémájával. A hatalmon lévő Szociáldemokrata Párt szociálpolitikájának részeként a munkásbiztosítási rendszert a mezőgazdasági munkásokra is kiterjesztették. A Gazdaszövetség célként tűzte ki saját kebelén belül egy külön munkásbiztosító pénztár felállítását, amely alacsonyabb tagsági díjak mellett nyújtaná a mezőgazdasági munkások számára azokat a szolgáltatásokat, amelyeket a kerületi munkásbiztosítók. *„Másképp pedig hatalmi kérdés is, mert hiszen a cselédséget és gazdasági munkásokat sokkal jobban kézben tudjuk tartani, ha azok az általunk alakított szövetség útján vannak biztosítva s onnan jutnak azokhoz az előnyökhöz, melyeket nekik a biztosítás nyújt”*²⁶ – mutat rá Görgey jelentése az uradalmi munkások feletti ellenőrzési igényre.

A zempléni gazdák igyekeztek az erőteljesebb érdekérvényesítésre törekvés jegyében a közigazgatási területükön túlnyúló összefogás megvalósításában is szerepet vállalni, így 1921. június 12-én Görgey Gábor is Kassára utazott, hogy részt vegyen a Kelet-szlovéniai Gazdák Szövetsége alapszabályainak kidolgozását végző bizottság munkájában, melybe őt is beválasztották.²⁷

²³ Uo. Görgey Gábor jelentése Vécsey Lászlóhoz. Ungszenna, 1920. október 31.

²⁴ Ez az előírás jelentősen megnövelte a szennai uradalom faszükségletét, ugyanis korábban az volt a gyakorlat, hogy fűzfagallyat kaptak a cselédek.

²⁵ ANDJC 452 Nr. inv. 217 Görgey Gábor jelentése Vécsey Lászlóhoz. Ungszenna, 1921. január 2.

²⁶ Uo. Görgey Gábor jelentése Vécsey Lászlóhoz. Ungszenna, 1921. január 30.

²⁷ Uo. Görgey Gábor jelentése Vécsey Lászlóhoz. Ungszenna, 1921. június 12.

A földbirtokreform 1924-ig

A csehszlovákiai földreform az 1919 áprilisában megszavazott ún. kisajátítási törvénnyel vette kezdetét, mely elrendelte a 150 hektárt meghaladó mezőgazdasági területek, illetve a 250 hektárnál nagyobb összterületű birtokok lefoglalását.²⁸ A törvény értelmében a birtok egész területe lefoglalásra került, de a tulajdonos a lefoglalt birtokból 150, illetve 250 hektárt visszaigényelhetett. A többiért kártalanítás járt. A törvény kivételes esetekben lehetőséget biztosított 500 hektár nagyságú földterület meghagyására.

A földbirtokreform lebonyolítását a közvetlenül a minisztertanácsnak alárendelt Állami Földhivatal végezte,²⁹ mely szerv szinte korlátlan hatáskörrel rendelkezett. Ütemezte a folyamatot, lefoglalás alóli mentességet adhatott, meghatározta a földigénylőknek történő kiutalási formát. A kiutalási törvényt 1920 januárjában fogadták el, melynek értelmében a földbirtokosoktól lefoglalt területeket az Állami Földhivatal a vételár megtérítése ellenében kiutalta az igényjogosultaknak. Az Állami Földhivatal által kiutalt föld vételára alacsonyabb volt, mint a piaci körülmények között vásárolt földterület.

A szennai uradalom bizonyos területei 1921-ben a gazdasági felügyelő intézkedésére kényszerbérletbe kerültek. A rebrényi legelőt korábban az uradalmi cselédek marhájának legeltetésére használták.³⁰ 1922 nyarán a szennai uradalomban 427 kataszteri hold szántóterület állt művelés alatt, amiből 91 kataszteri hold volt kényszerbérletbe adva.³¹

Az agrárreform kivitelezése a szennai uradalomban 1923. január elején vette kezdetét két földhivatali alkalmazott szemléljével. A szennai uradalmi intéző jelentései arról tanúskodnak, hogy próbálta húzni-halasztani a kivitelezést „*hízott sertés és más egyébekkel*”. Görgey azt javasolta Vécsey bárónak, hogy a minél kisebb földvesztés érdekében fogadjon egy „*minden hájjal megkent ügyvédet*”, mert a jelenlegi jogászat, dr. Skultéty Viktort a csehszlovák hatóságok, mint politikailag megbízhatatlan személyt állandó megfigyelés alatt tartják, nem beszél az államnyelvet és nincsenek prágai kapcsolatai. „*Én a magam részéről ajánlanám Dr. Holló Zoltán nagymihályi ügyvédet Méltóságos Uramnak, ki zsidó ember, azonban ügyes ember, s már megvanak Prágában az összeköttetései, mivel ilyen földreform-ügyből kifolyólag több nagybirtokot képvisel*”³² – írta az intéző 1923. január 7-én. Dr. Holló intézte Sztáray Sándor

²⁸ Kováč, 2001. 175.

²⁹ Az Állami Földhivatal 1935-ben a Földművelésügyi Minisztérium hatáskörébe utalták.

³⁰ ANDJC 452 Nr. inv. 193/III. Eszter Vécsey Corespondentä (1900–1913) (a továbbiakban: Nr. inv. 193/III.) Görgey Gábor jelentése Vécsey Lászlóhoz. Ungszenna, 1921. július 24.

³¹ Uo. Nr. inv. 195 Görgey Gábor jelentése Vécsey Lászlóhoz. Ungszenna, 1922. augusztus 27.

³² Uo. Nr. inv. 194/I. Corespondentä Görgey Gábor jelentése Vécsey Lászlóhoz. Ungszenna, 1923. január 7. közli: A szatmári Vécseyek a 19–20. században. Vál., jegyz. Zsoldos Ildikó. Nyíregyháza, 2011. 169.

nagymihályi uradalmanak földreform-ügyeit is, aki Vécsey báró megbízásából Prágába utazott, hogy tájékozódjon a földhivatalnál. *„Az bizonyos, hogy ez pénzbe fog kerülni, azonban sajnos másként nem megy, sőt még az ellenőrzés is nagyon bajos, mert hiszen ez bizalmi dolog”*³³ – készítette fel Görgey Vécseyt a várható vesztegetési költségekre.

1923 tavaszán a szennai uradalmat képviselő dr. Holló, illetve helyettese, dr. Herskovits kérvényezte az Állami Földhivatalnál a földreform alól való mentesítést. Az argumentáció egyrészt egy 106 aláírással ellátott dokumentumra épült, melyet uradalmi cselédek és földnélküli foglalkoztatottak nyújtottak be az intézőnek. Ebben az állt, hogy a Vécsey-uralom szétदारabolása helyzetük romlását eredményezné, mivel ők földvásárlásra képtelenek, azt csak hitelből lennének képesek finanszírozni. Ezt az akciót valójában Görgey koordinálta. Jelentése szerint csak két földnélküli és egy cseléd nem írta alá a petíciót.

A másik érv az volt, hogy a folytonos árvizek következtében a birtok alkalmatlan a parcellázásra, továbbá az uradalomban elsősorban állattenyésztés folyik. *„Szlovenszkóban az egyedüli hirneves magyar tenyészet a mienk, mely Szlovenszkó magyar vidékét tenyész anyaggal látja el, ugyancsak tenyész kanokkal és kosokkal is mi látjuk el a vidéket (mindezt a »Hospodárski Inspektor«, kit már elő készítettem, igazolni fogja)”*³⁴ – írta Görgey, aki jelentéseiben mindig igyekezett hangsúlyozni saját érdemeit.

1923. április 14-én előzetes bejelentés nélkül szemlézett a szennai uradalomban a nagymihályi főszolgabíró két állatorvossal és a nagymihályi gazdasági felügyelővel. Ekkor Görgey még abban bízott, hogy az uradalmat mintagazdaságnak minősítve mentesítik a kisajátítástól. Reménye gyorsan szertefoszlott, ugyanis 1923. április 26-ára tárgyalásra idézték be Pálóczra. A pálóczi tárgyaláson a földhivatali megbízott bejelentette az igényt 994 kataszteri hold terület (300 kataszteri hold szántó, 370 kataszteri hold rét, 220 kataszteri hold legelő) átadására.³⁵ Miután egyértelművé vált, hogy a birtokcsonkítás elkerülhetetlen, az alkudozási folyamat során az átadandó földterület mennyiségének csökkentése volt a cél, továbbá annak elérése, hogy az uradalom értéktelenebb részeit vegyék el a tulajdonostól. Május 13-án egy földhivatali alkalmazott érkezett az uradalomba, aki összehívatta a cselédeket. Mindegyikkel külön-külön jegyzőkönyvet akart felvenni, melyben azt rögzítették volna, hogy parcellázás esetén milyen kártérítést (végkielégítést, pénzt, földet) igényelnek az államtól. Görgey számítva erre a lépésre, felkészítette a cselédséget, sőt még a földnélküli aratókat is beszervezte. Az uradalmi alkalmazottak *„rendületlenül kitarítottak s kijelentették, hogy ők semmi jegyzőkönyvet alá nem írnak, sőt a neveiket sem mondják be, egyik-*

³³ ANDJC 452 Nr. inv. 217 Görgey Gábor jelentése Vécsey Lászlóhoz. Ungszenna, 1923. január 29.

³⁴ Uo. Görgey Gábor jelentése Vécsey Lászlóhoz. Ungszenna, 1923. április 8.

³⁵ Uo. Görgey Gábor jelentése Vécsey Lászlóhoz. Ungszenna, 1923. április 30.

nek sem kell sem végkielégítés, sem föld, sem nyugdíj, hanem hagyják meg a birtokot osztatlan állapotban, s hagyják őket továbbra szolgálni, mert nekik pénzük nincs, hogy földet vásároljanak, s még ha lenne is, akkor sem jutna egy emberre több 2 holdnál, már pedig minden béres kap az uradalomtól így is 2 hold földet megmunkálva (1 hold kukoricza föld és 1 hold kaszáló).³⁶ Ezt követően Görgey kérésére az uradalmi alkalmazottak álláspontját jegyzőkönyvben rögzítették.

A következő egyezségi tárgyalásra 1923. május 23-án Bárczán került sor a Zichy-kastélyban. Az uradalom képviselőjében jelen lévők elsőként a kényszerbérlet alatt álló területek felajánlására kaptak felhatalmazást Vécsey bárótól, másodsorban a bérbe kiadott legelőre, harmadsorban azokra a földekre, melyeket még 1918-ban, a forradalom előtt meg akartak venni ungszennai lakosok, de sem az adásvételi szerződés aláírására, sem a vételár kifizetésére nem került sor. Mindezek ellenére e területeket a szennai gazdák használták és úgy tekintettek rá, mint a bárótól kapott ajándéokra. Dr. Holló azt tanácsolta Vécseynek, ha nem sikerül elfogadható egyezséget kötni, akkor a legszerencsésebb, ha az ügy egy másik stádiumba kerül. Ennek során egy Prágából kiküldendő bizottság helyszíni szemle során fogja megállapítani, hogy a birtokost milyen nagyságú földterület illeti meg és mely birtokrészekben. *„Ezt a helyszíni eljárást Prágában személyesen megfelelően előkészíttem, részletes információval e tárgyban személyesen fogok szolgálni”* – ecsetelte az ügyvéd a másik opciót.³⁷

A bárczai tárgyaláson nem született megállapodás. Görgey Gábor belefáradva az állandó bizonytalanság légkörébe, a földhivatallal történő mielőbbi megegyezést óhajtva a következő dilemmáját osztotta meg Vécsey báróval: *„Érdemes-e folytonos tárgyalásokkal a dolgot húzni-halasztani? Mert hogy Dr. Hollónak egy-egy ilyen Pálócra, Szennára, Bárczára, Trencsén-Teplitz, vagy Prágába való kiszállása, nem csekély összegünkbe fog kerülni, az bizonyos. Már pedig hogy a földhivatal, vagy Dr. Holló nyuz-e meg bennünket az már nekünk alapjában véve mindegy. Felmerül azonban ismét az a kérdés, hogy abban az esetben, ha a földhivatallal megegyeznénk, a további birtok reform intézkedései alól vajjon végleg mentesítve lennénk-e? Mert hiszen a helyzet itt is éppen olyan, mint a román megszállt területen, hogy a végleg kimondott határozatot itt is mindig fölboríthatják”*³⁸ – fogalmazta meg aggályait a kiszámíthatatlan helyzetben a saját egzisztenciáját is féltő, annak megőrzésére törekvő uradalmi intéző.

1923. november 6-ára Trencsén-Teplitzbe rendelték 22 nagybirtokost, illetve azok képviselőit. A szennai uradalmat a másfél napig tartó alkudozás során Dr. Herskovits és Görgey Gábor képviselték, akik az uradalmi alkalmazottak tíztagú deputációját is magukkal vitték. Feladatukat annak kinyilvánítása képezte, hogy az ő megélhetésüket a Vécsey-uradalom biztosítja, ezért annak a földreform alóli mentesítését kérték. Az

³⁶ Uo. Görgey Gábor jelentése Vécsey Lászlóhoz. Ungszenna, 1923. május 14.

³⁷ Uo. Nr. inv. 193/III. Dr. Holló Zoltán levele Vécsey Lászlóhoz. Michalovce, 1923. május 15.

³⁸ Uo. Nr. inv. 217 Görgey Gábor jelentése Vécsey Lászlóhoz. Ungszenna, 1923. május 27.

uradalmi intéző így számolt be a tárgyalások menetéről Vécsey Lászlónak: „Az embert körülfogta a banda tagjai közül 3-4 tag, kik közbe az asztal tetejére tehenkedtek, s azokra fölültek, s úgy gyúrták az embert, s amikor ez a 3-4 tag kifáradt, akkor jött 3-4 másik, s az előbbieket minden szó nélkül elpárologtattak. Így tartott ez másfél napon keresztül.”³⁹

Az 1923 novemberében született megállapodás értelmében a szennai uradalom 670 kataszteri hold átadására kötelezte magát. Az átadandó 670 kataszteri hold tartalmazott értékesebb területeket, de a gazdaság legértéktelebb, legmélyebben fekvő területeit is magában foglalta. A megállapodás azonban még a véglegesítő földhivatali határozat megszületése előtt semmissé vált. Ennek egyik oka a Milan Hodža földművelésügyi miniszter által beterjesztett, 1924 áprilisában elfogadott ún. szociális törvény azon rendelkezésében jelölhető meg, amely kimondta, hogy 1929-ig meghosszabbítottan kell tekinteni azokat a nagybirtokokon létesített kényszerbérleteket, amelyek az 1922-es és 1923-as évben fennálltak. Ilyen kényszerbérlet volt a szennai uradalomban a „Posztónyik” nevű 200 kataszteri holdas rét, amelyet a földhivatallal kötött egyezség értelmében az uradalom visszakapott volna. Ráadásul a szociális törvény a holdankénti bérleti díjat is megszabta, 15 Kč-ban. Ez az összeg a területet terhelő adókat sem fedezte. A szennai gazdák, akik már negyedik éve 40 Kč-ért bérelték a legelőt, természetesen kérték a kényszerbérlet meghosszabbítását. Ezt Görgey elutasította, de a járási vezető a törvényre hivatkozva véghatározattal kiutalta a legelőt a gazdáknak. Dr. Holló értelmetlennek tartotta az ez elleni fellebbezést. „*Ez Méltóság Uram nem egyéb mint politika, melynek a végcélja a magyar birtokos osztály lassú de biztos tönkretétele*”⁴⁰ – világitott rá Görgey a fő motivációra.

A földhivatallal kötött megállapodás perfektuálását azonban elsősorban a földigénylő parasztok hiúsították meg. Kijelentették, hogy nekik nem kellene az egyezségben megjelölt, az árvíz által leginkább veszélyeztetett területek, ők az uradalom más, értékesebb részeire reflektálnak. Így azokat a földhivatal sem vette át. Az egyezséget semmisnek nyilvánította, így az ennek megkötése érdekében történt, jelentős anyagi áldozatokkal járó munkák kárba veszttek. Egy új eljárás megkezdésére volt kilátás 1924 nyarán, amikor a nagy összegű adóterhek lerovásának megkezdése miatt a szennai uradalom tulajdonosának folyószámlahitelét 20 ezer Kč-val kellett megterhelni. A Vécsey-uradalom értékesítési problémákkal is küzdött, ebben az időszakban sem a malacokat, sem a bikákat, sem a gyapjút nem tudták eladni.⁴¹ Komoly konkurenciát jelentett a Magyarországról Csehszlovákiába teljesen vámmentesen beszállított, alacsonyabb áron kínált gyapjú.

³⁹ Uo. Görgey Gábor jelentése Vécsey Lászlóhoz. Ungszenna, 1923. november 9.

⁴⁰ Uo. Görgey Gábor jelentése Vécsey Lászlóhoz. Ungszenna, 1924. június 16.

⁴¹ Az uradalmi intéző jelentései arról tanúskodnak, hogy a vizsgálatunk alá vont négy évben a piaci értékesítési viszonyok változó tendenciát mutattak. Voltak időszakok, amikor kedvezőbben alakultak, de olyanok is, amikor az eladó jószágokra és terményekre nem akadt vevő.

Görgey Gábor 1924. június 16-i jelentéséből arra következtethetünk, hogy Vécsey báró kemény szemrehányásokat tett szennai intézőjének. Megfigyelhető a bűnbak-képzés jelensége, minden valószínűség szerint azzal vádolta, hogy nem képviseli megfelelően az uradalom érdekeit.⁴²

Az irreálisan magas adóterhek és a birtokcsonkítások ellehetlenítették a rentábilis gazdálkodási tevékenységet. A birtokosoknak az adóterhek csökkentéséért, a birtokrészeik megmentéséért folytatott, egyre kilátástalanabb, stresszel teli küzdelméből ügyvédek jelentősen profitáltak. Haszonélvezői voltak ezeknek a hosszan elnyúló, pszichológiai hadviseléssel felérő folyamatoknak az államhatalom azon hivatalnokai is, akiket az uradalmak tulajdonosai megvesztegettek, vagy akiknek különféle gesztusokat tettek akár hízott sertés, akár uradalmi vadászatokra invitálás formájában.

Vécsey László több mint négy éven keresztül folytatott küzdelmet családi örökségeért, a Csehszlovákiába szakadt szennai és a Romániához csatolt sárközi uradalomért. Eközben elsősorban uradalmi titkárának és jószágigazgatójának segítségével figyelemmel kísérte öccse cseggöldi uradalmának ügyeit is, törekedve arra, hogy a magyarországi – a csehszlováktól és a románoktól jóval mérsékeltebb, a birtokosok kismértékű földvesztésével járó – földreform minél kisebb részét érintse testvére vagyonának. Az arisztokrata családokban a nevelés során ugyanis azt a szemléletet sajátították el, hogy az egyik legfőbb feladatuk az életben az örökölt vagyon megóvása, lehetőség szerinti gyarapítása.

Az állandó feszültség, a bizonytalanság, a kiszámíthatatlan körülmények megviseltek Vécsey László egészségét mind mentálisan, mind fizikálisan. Barátjának, gróf Andrassy Sándornak folyamatos unszolására rászánta magát, hogy Bad Gasteinba utazzon megviselt szervezetét gyógyíttatni, erősíteni. Korábban azért nem hagyta el Sárközt, román néven Livadát, mert meg volt győződve személyes jelenlétének fontosságáról. Úgy vélte, ha uradalmi központjában tartózkodik és személyesen tárgyal a romániai földreformot végrehajtó hivatalnokokkal, nagyobb területet tud megmenteni a családi birtokból. Éppen útlevelére és a szükséges vízumokra várva érte a halál 1924. július 14-én 58 éves korában.⁴³

Báró Vécsey László nem nősült meg, így gyermekei nem születtek. Örökösévé unokaöccsét, Paulina testvéreinek fiatalabb fiúgyermekét, Sztáray Mihályt tette. A csehszlovákiai földreform hosszan elnyúló folyamata Vécsey László 1924-ben bekövetkezett haláláig nem zárult le. Sztáray Mihály birtoklása idején újabb egyezségkötési eljárásra vette kezdetét.

⁴² ANDJC 452 Nr. inv. 217 Görgey Gábor jelentése Vécsey Lászlóhoz. Ungszenna, 1924. június 16.

⁴³ Zsoldos Ildikó: A Vécseyek Szatmárban. Erdélyi Múzeum, 2017. 1. sz. 140.